

Jakub Maršálek

Proso, pastevectví a dvojuché nádoby. Šíření tibetobarmských jazyků ve světle archeologie.
Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2015.

Habilitační spis dr. Jakuba Maršálka sestává ze čtyř částí, kterými jsou: 1. **Úvod** (s. 9-13); 2. **Sinotibetská jazyková rodina a problematika jejího původu** (s. 14-59); 3. **Šíření sinotibetských / tibetobarmských jazyků v archeologické perspektivě** (s. 60-189). Spis uzavírá 4. **Závěr** (s. 191-200), literatura, rejstříky a anglické shrnutí. Rozhodující přidanou hodnotu autor vložil do částí 2 a 3, které jsou proto hodny detailnějšího rozboru. V části **Sinotibetská jazyková rodina a problematika jejího původu** se autor dominantně zabývá teoretickými modely šíření jazyků, jak je zformulovali archeologové Mallory, Anthony, Bellwood, Renfrew zejména na příkladu jazykových rodin indoevropské a austronéské. Inspirován jejich zobecněnými závěry, autor preferuje model šíření zemědělských populací, které se v daném případě živí pěstováním prosa. Jejich epicentrum klade na Centrální planinu při středním toku Žluté řeky. Zde mělo dojít k rozpadu a následné expanzi sinotibetského prajazyka. Scénář sinotibetské jazykové expanze by měl být v zásadě odražen v členění sinotibetských jazyků. Zde autor podrobněji převyprávěl pouze scénář jejich divergence podle George van Driema, ač s ním nesouhlasí v lokalizaci sinotibetské pravlasti na území provincie Sichuan. Poněkud zaráží, že nenabídl k diskusi žádné klasifikační schéma sinotibetských jazyků, ač je obrazová dokumentace spisu jinak spíše jeho silnou stránkou. Veškerá chronologická data, o něž se autor opírá, se vztahují k archeologickým artefaktům, i když jsou k dispozici glottochronologické odhady datující nejstarší fázi rozpadu sinotibetských jazyků podle Georgije Starostina a Alexeje Kassiana. Autora by mohlo povzbudit, že v zásadě souhlasí s chronologickým rámcem jeho modelu. V **Příloze 1** je shrnuto 8 stromových diagramů předložených v posledních asi 80 letech, jež zobrazují divergenci sinotibetských jazyků, z nichž pouze první je dnes definitivně odmítnut. Bude-li autor připravovat novou, ideálně anglickou verzi svého spisu, měl by každý z nich podrobit konfrontaci se svým scénářem, který vychází z archeologických dat. Autor spojuje rozpad sinotibetského prajazyka a následnou územní expanzi dceřiných větví s pěstováním prosa. Bylo by tedy přirozené očekávat podrobný rozbor zemědělské terminologie spojené s prosem. Autor je však i zde velmi lakonický v práci s lingvistickými daty. Blíže si všímá pouze jednoho termínu, 稷 *jì* (#2 v **Příloze 2**; #8 黍 *shǔ* pouze eviduje). Zde uvádí Sagartovu staročínskou rekonstrukci **tsik* (Baxter & Sagart 2014) používají velmi blízkou rekonstrukci **[ts]ak*) a pravděpodobné sinotibetské příbuzenstvo. Nicméně, čínská 'prosová' terminologie je mnohem bohatší, jak dokumentuje **Příloha 2**. Deset čínských termínů je zde projektováno do staré čínštiny podle různých autorů, jmenovitě Starostina (2005), Baxtera & Sagarta (2014), Schuesslera (2007, 2009) a Zhengzhanga (2003). Žádný jiný sinotibetský jazyk s výjimkou čínštiny nedisponuje tak bohatou 'prosovou' terminologií. Ostatně, i případné sinotibetské příbuzenstvo čínských termínů je překvapivě chudé. Solidnější sinotibetské zázemí poskytují termíny #1 a #7, k nimž lze patrně přidat i #2 citovaný autorem, ač se vedle čínštiny opírá o dva relativně izolované jazyky, ale s regulárními hláskovými střídnicemi. Ještě problematičtější je #9 s jedinou významově poněkud vzdálenou paralelou za hranicemi čínštiny. V případě termínu #9 se autoři staročínských rekonstrukcí již značně rozcházejí; odpovídají tomu vzájemně neslučitelné paralely z tibetobarmských jazyků. Pro termíny #3 a #4 dosud nadějně příbuzenstvo nebylo identifikováno, termín #5 nabízí transparentní výklad na základě barvy dané odrůdy prosa. Konečně, termín #8 je nejspíše austronéskou výpůjčkou. Asymetrická distribuce termínů označujících "proso" ve prospěch čínštiny naznačuje, že sinitická větev mohla být donorem alespoň některých tibetobarmských ekvivalentů čínských termínů pro "proso". Z toho by pak vyplývalo, že autorova lokalizace

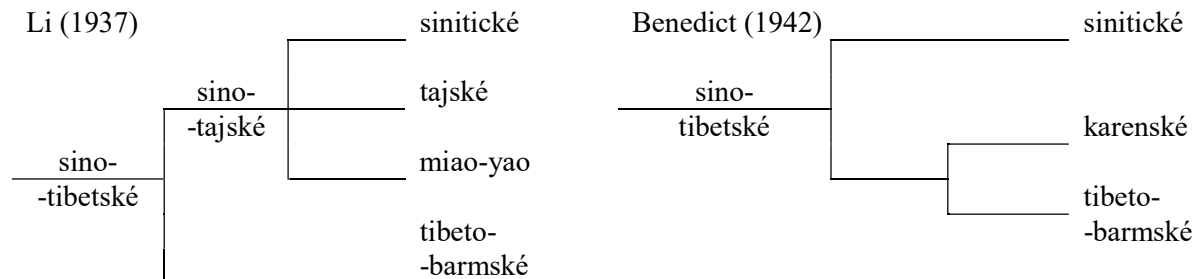
sinotibetské pravlasti na Centrální planinu by mohla být zúžena jen na sinitickou větev. Její vydělení během 5. tis. př. Kr. (podle glottochronologického odhadu G. Starostina) v zásadě odpovídá chronologickým mantinelům, s nimiž pracuje autor na základě archeologických dat. Tento alternativní závěr zde neformuluji nikterak kategoricky, jen jako legitimní variantu, která by měla být též předmětem seriózní diskuse. Kapitola **Šíření sinotibetských / tibetobarmských jazyků v archeologické perspektivě** je nejrozsáhlejší z celého spisu a současně představuje necennější přínos autorův. Jestliže v předchozí kapitole autor opatrně komentuje modely jiných archeologů a snaží se je aplikovat na sinotibetskou jazykovou rodinu, nyní vytváří vlastní syntézu a představuje ji jako dynamický systém. Porovná-li výsledek s mně známými závěry nejpřednějších světových specialistů (např. Liu Li, Blench), autor se mezi ně suverénně zařadil. V třetí části nacházím pro sebe poučení na každé stránce, ale nejsem kompetentní ji kriticky hodnotit. Mohu jen konstatovat, že autor své zadání splnil naprosto přesvědčivě tam, kde operoval s archeologickými argumenty. Jisté rezervy má jeho lingvistická argumentace, v níž se navíc opíral o lingvistické argumenty vyslovené převážně archeology, tedy fakticky ze třetí ruky. Primární sinotibetské lingvistické podklady a jejich všestranná analýza v kontextu archeologických a genetických dat by autorovu monografii významně obohatily. Rozhodně doporučuji, aby habilitand připravil novou, ideálně anglickou, verzi svého spisu, doplněnou o podrobnou lingvistickou argumentaci. První náměty pro doplnění může autor najít v přílohách 1 a 2 a v Referencích. Jsem si dost jist, že takto rozšířená verze by obstála i ve světové konkurenci. Nicméně, i spis ve stávající podobě představuje cenný badatelský počín, který hodnotím jako zcela adekvátní výstup pro habilitační řízení. Doporučuji proto v jeho pokračování.

V Brně 15.8. 2019

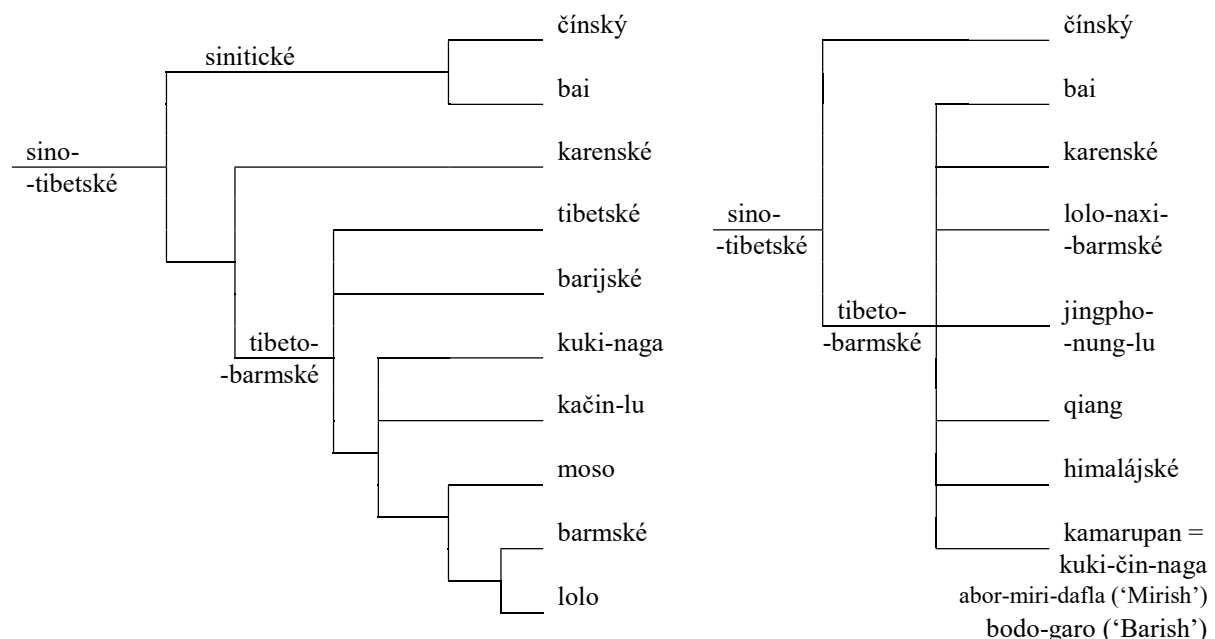
prof. RNDr. Václav Blažek, CSc.
Ústav jazykovědy a baltistiky
FF MU, Brno
<blazek@phil.muni.cz>

Příloha 1: Přehled klasifikací sino-tibetských jazyků

Na přelomu 30. a 40. let 20. st. byly předloženy dvě výrazně rozdílné klasifikace sino-tibetských jazyků. Li (1937) reprezentoval tradiční pohled, který spojoval čínštinu s jazyky tajskými a miao-yao, zatímco Benedictova klasifikace (1942), která je zcela vyloučila a zařadila mezi jazyky austrijské, se v tomto ohledu dočkala uznání až v 70. letech. Naproti tomu se nepotvrdila exkluzivní pozice karenských jazyků.

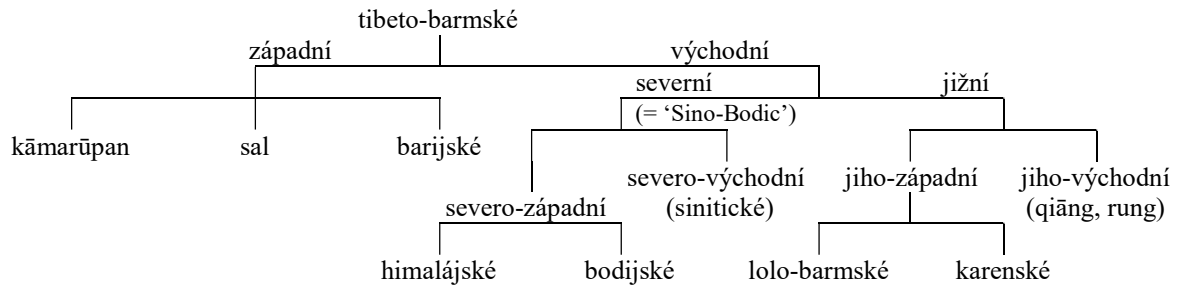
Dalším sporným bodem se stala pozice jazyka **bai** (= **min-chia**) z čínské provincie Yunnan. R. 1887 si Terrien de Lacouperie uvědomoval smíšený charakter jazyka a pokoušel se dokázat jeho mon-khmerské kořeny. Většinou však byl jazyk bai řazen mezi tibeto-barmské jazyky a početné paralely v čínštině byly interpretovány jako výpůjčky. Sinitickou příslušnost jazyka **bai** navrhl r. 1953 J.H. Greenberg a ke stejnému závěru dospěl později i P. Benedict. V polovině 90. let předložil S. Starostin (1995) argumenty opírající se jak o historickou fonetiku, tak o glottochronologii, na jejichž základě potvrdil sinitickou příslušnost jazyka. Přesto ještě r. 2003 trvá Matisoff na tibeto-barmské příslušnosti jazyka bai. Porovnejme vlevo syntézu z klasifikací Benedicta, Shafera a Egeroda, jak ji vypracoval Ruhlen (1987, 146), vpravo model Matisoffův (2003, 5):

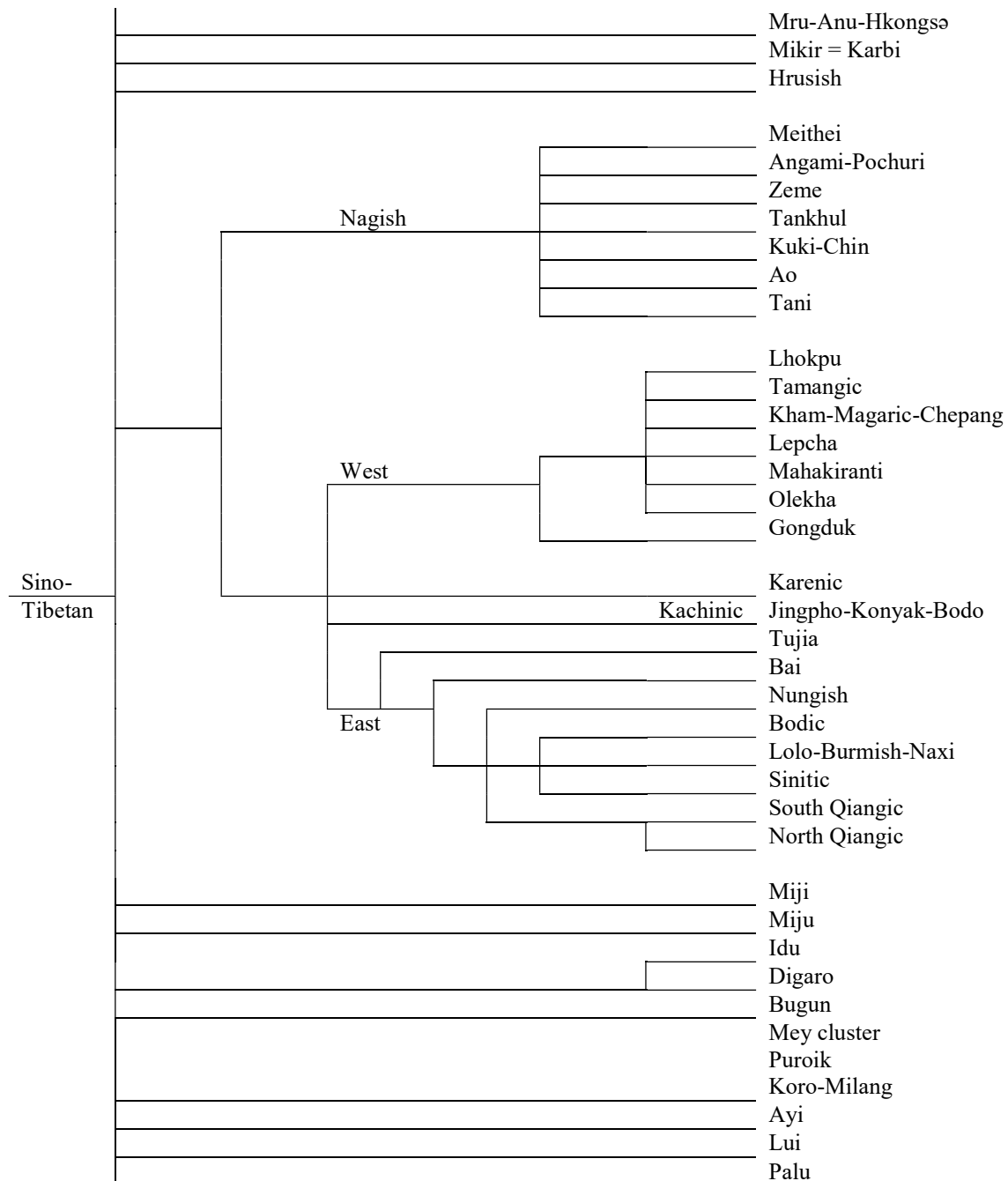
Jiní badatelé (Li 1916, Luo 1943, Wiersma 1990) viděli v jazyce bai sinitizovaný kreol. Dai (1995) upřesnil, že by primárně mohlo jít o jazyk blízký skupině yi-barmské.

Diskuse o pozici jazyka bai nabývá poněkud jiný rozměr v modelu, který předložil G. van Driem (1997). Autor předpokládá jako primární dichotomii západu/východní, nikoliv mezi větvemi sinitickou a tibeto-barmskou jako většina jiných autorů. Termín sino-tibetský proto zcela opouští a nahrazuje jej termínem tibeto-barmský. Východní větev rozděluje na části jižní a severní neboli 'Sino-Bodic'. Její součástí je

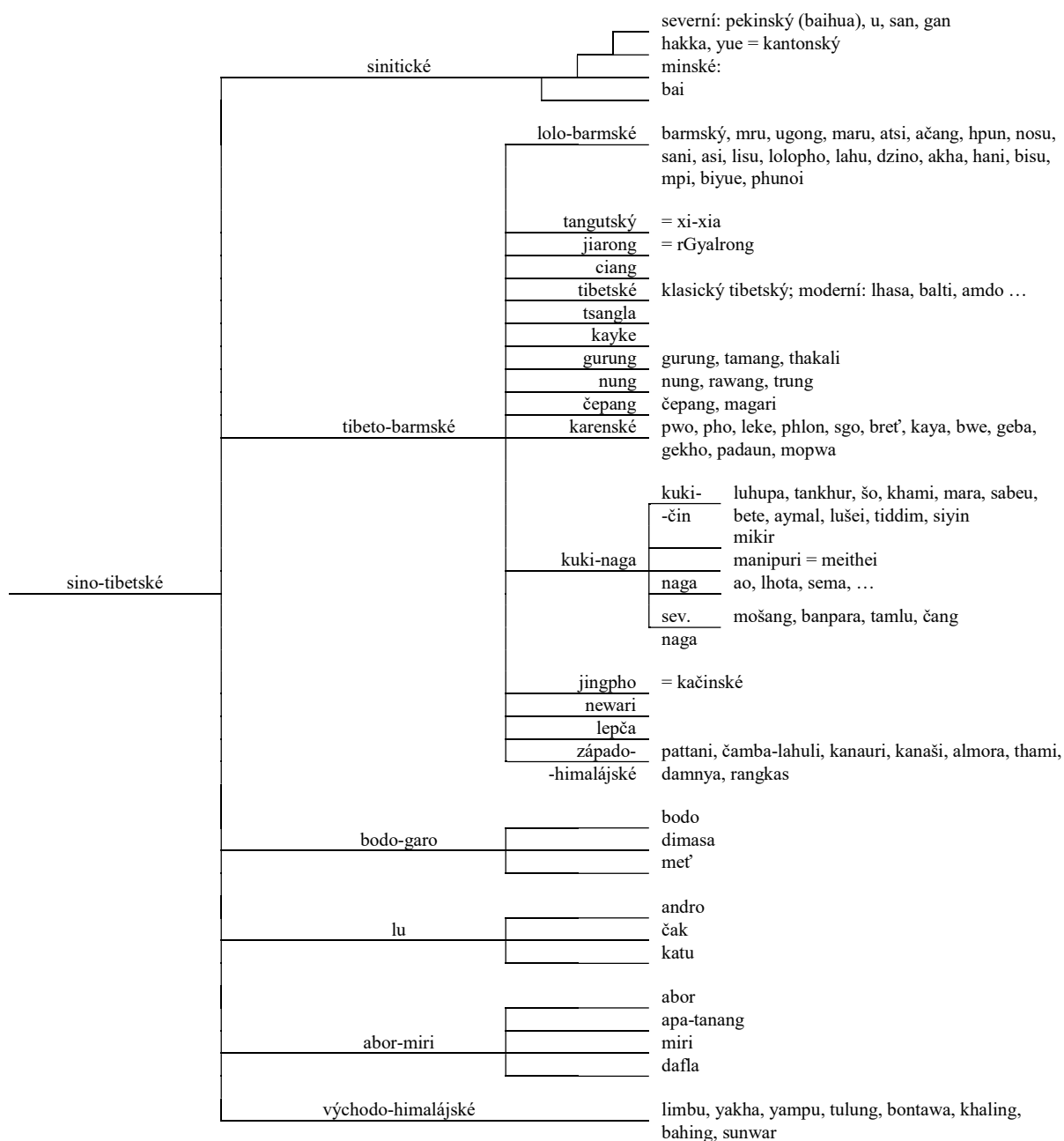
také jazyk bai. Je zřejmé, že otázka příslušnosti jazyka bai už není tak ostře vyhraněná jako při tradiční siniticko/tibeto-barmské dichotomii. Zjednodušený van Driemův model vypadá následovně:

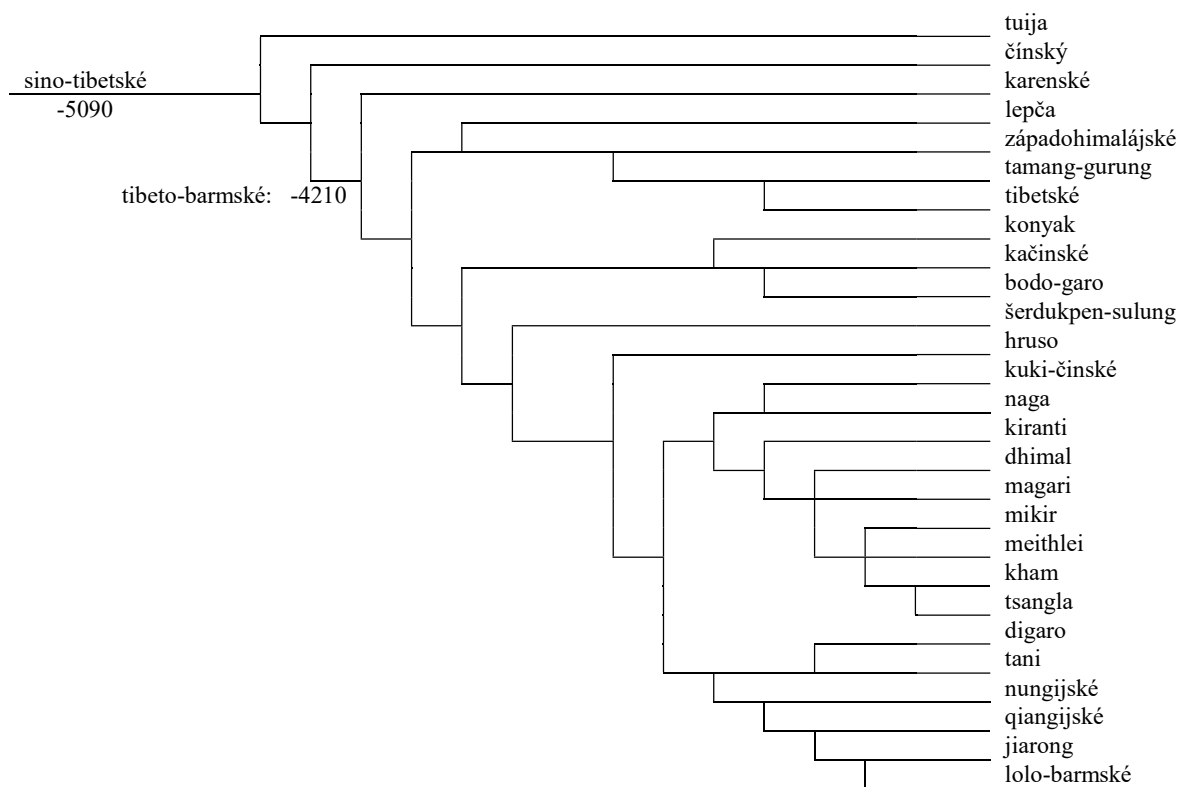
Blench (2010, fig. 5) rozvíjí myšlenky van Driema. S ohledem na výskyt specifických plodin a domestikovaných zvířat klade sinotibetskou pravlast na území dnešního Nepálu.

Základní dichotomii založenou na exkluzivní pozici sinitické větve nezachovává ani Starostinův model (viz Starostin & Burlak 2001; Burlak 2005, 341-42 - jejich desetinné třídění je zde převedeno do stromového diagramu) vycházející z glottochronologie. Předpokládá pět primárních, více méně paralelních větví, přičemž sinitická a tibeto-barmská představují dvě z nich (graf vyjadřuje vzájemné vztahy pouze topologicky, nikoliv kvantitativně):

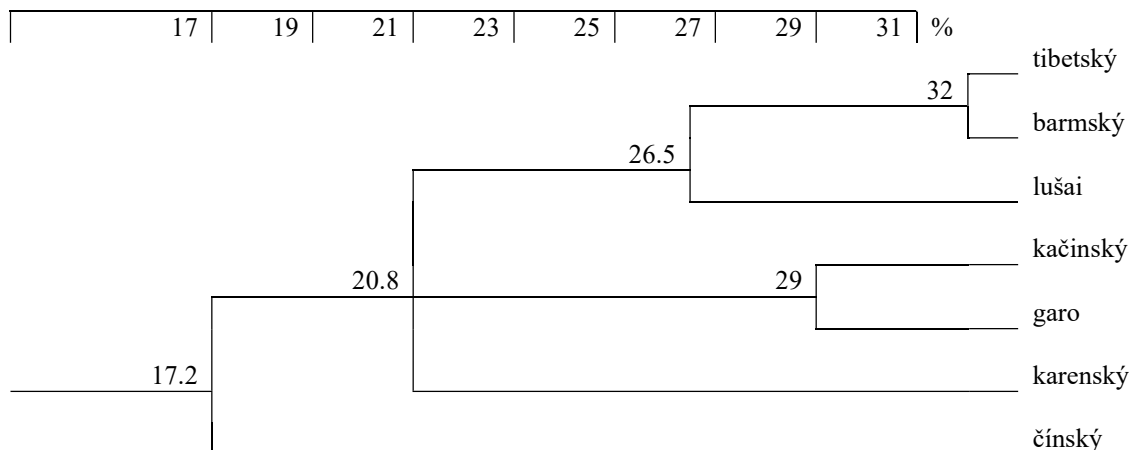
Nejnovější model sino-tibetské klasifikace na bázi vlastní modifikace rekalibrované glottochronologie předložil Georgij Starostin (o. s., 2010; 2015, 568–69). Data konkrétních divergencí zveřejnil však pouze dvě – pro rozpad sino-tibetských jazyků a tibeto-barmské supervětvě.

Zřejmě jediný autor, který zveřejnil bližší podklady pro svou klasifikaci, byl Paul Benedict (1976, 174-76). Konkrétně představil Swadeshův stoslovný spisek sinotibetských rekonstrukcí s matricí registrující distribuci kontinuantů v sedmi jazycích, reprezentujících různé sinotibetské větve. Své výsledky shrnul do následující tabulky (s. 176):

%	tibetský	lušai	kačinský	garo	karenský	čínský
barmský	32	29	(28)	20	22	17
tibetský		24	23	19	20	16
lušai			23	19	23	18
kačinský				29	18/19	19
garo					19	18
karenský						15

Jestliže budeme interpretovat vysoké kačinsko-barmské skóre (28%) jako důsledek sekundárního vlivu barmštiny, a z tohoto důvodu výsledek nezapočítáme, dostaneme následující schéma při užití metody průměrných hodnot:

Příloha 2: Čínské ‘proso’ v perspektivě sino-tibetských jazyků

1. 稷 *jì* "millet" [Lü, Late Zhou] (*GSR* 0337 e) < Middle Chinese **cjèj* < Late & Middle Postclassic Chinese **cjèj* < Early Postclassic Chinese **cjes* < Han Chinese **cjas* < Classic Old Chinese **ceé* < Preclassic Old Chinese **ćets* < **ćaps* (Starostin, *ChEDb*) ~ Old Chinese **tsats* < **tsaps* (Schuessler 2007, 299) ~ Middle Chinese **tsejH* < Old Chinese **[ts][a][t]-s* (Baxter & Sagart, *OChDb* 2014) ~ Old Chinese **tsats* (Schuessler 2009, 236, #21-28).
ST **čVp* (~ **č-*) > Tibetan *zib* "fine flour; flour in general"; Burmese *čhap* 'Panicum millet'; Kiranti **zəp* (/ **ʔc-*) (Starostin, *ChEDb*; Schuessler 2009, 236).

2. 稷 *jì* "non-glutinous variety of broom-corn millet (*Panicum miliaceum effusum*); by some identified as *Setaria italica*" [Shi] (*GSR* 0922 b) < Middle Chinese **cjik* < Postclassic Chinese **cjik* < Eastern Han Chinese **cjak* < Western Han Chinese **cək* < Classic & Preclassic Old Chinese **cək* (Starostin, *ChEDb*: cf. PAltaic **žjúgi* "millet" > Karakhanid *jügür, ügür* "millet", Tatar *žögärä* "sorgho" etc.; Middle Korean *čò* (*čòh-*) "millet") ~ Middle Chinese **tsik* < Old Chinese **[ts]ək* (Baxter & Sagart, *OChDb* 2014) ~ Old Chinese **tsək* (Schuessler 2009, 111, #5-25).
ST: Lhokpu *cək* 'Setaria italica'; Trung *teja*⁵⁵ "foxtail millet" (Sagart 2008, 136; Sagart et al. 2017, 196).

3. 稷 *jù* "a plant which has been variously identified, among others as: turmeric (*Curcuma domestica*); black millet; or wild lettuce" [Shi] (*GSR* 0095 j-m) < Middle Chinese **gó* < Postclassic Chinese **g(h)ó* < Han Chinese **g(h)á* < Classic Old Chinese **g(h)á* < Preclassic Old Chinese **g(h)aʔ* (Starostin, *ChEDb*) ~ Old Chinese **gaʔ* (Schuessler 2009, 49, #1-19).

4. 粱 *liáng* "spiked millet; sorghum; grain" [Shi] (*GSR* 0738 b-d) < Middle Chinese **laŋ* < Postclassic Chinese **leŋ* < Eastern Han Chinese **reŋ* < Western Han Chinese **raŋ* < Classic & Preclassic Old Chinese **raŋ* (Starostin, *ChEDb*) ~ Middle Chinese **ljang* < Old Chinese **[r]aŋ* (Baxter & Sagart, *OChDb* 2014) ~ Old Chinese **raŋ* (Schuessler 2009, 85, #3-46).

5. 糜 *mén* "red millet" [Shi] (*GSR* 0442a) < Middle Chinese **mon* < Postclassic Chinese **m(h)ān* < Han Chinese **m(h)ān* < Classic Old Chinese **m(h)ān* < Preclassic Old Chinese **m(h)ār* (Starostin, *ChEDb*) ~ Middle Chinese **mwon* < Old Chinese **m^hur* (Baxter & Sagart, *OChDb* 2014) ~ Old Chinese **mān* (Schuessler 2009, 218, #18-18). Originally derived from the homonym 璊 *mén* "red gem" (Starostin, *ChEDb*).
ST **mār* > Tibetan *dmār* "red"; Burmese *majh* "black, blue"; PGaro **mār^L* "gold", Dulong *mar* "yellow", Sangtam *amo* "red", Kham *mol* "black" (Starostin, *ChEDb*).

6. 秬 *pī* "black millet with double kernels" [Shi] (*GSR* 0999 n) < Early Middle Chinese **p^hi* (Pulleyblank 1991, 235) < Old Chinese **p^hrə*, **p^hə* (Schuessler 2009, 104, #4-61) ~ Old Chinese **p^hru*, **p^hruʔ*, **p^hu*, **p^huʔ* (Zhengzhang¹).

7. 苣 *qǐ* "a k. of millet with white sprouts; name of an edible plant (some authors think it is chicory)" [Shi] (*GSR* 0953 q) < Middle Chinese **khí* < Postclassic Chinese **khí* < Han Chinese

¹ <https://en.wiktionary.org/wiki/%E7%A7%A0#Chinese>.

**kh(r)ə* < Classic Old Chinese **kh(r)ə* < Preclassic Old Chinese **kh(r)əʔ* (Starostin, *ChEDb*) ~ Old Chinese **kʰəʔ* (Schuessler 2007, 422).

ST **khriəH* > Tibetan *khre* "millet"; Kachin *šəgji*³ "millet"; Lushai *tai* "a sp. of early rice" (Starostin, *ChEDb*).

8. 朮 *shú* "glutinous millet" [Li] (*GSR* 0497 a-b) < Middle Chinese **zʷit* < Postclassic Chinese **zʷit* < Eastern Han Chinese **zʷət* < Western Han Chinese **lwət* < Preclassic Old Chinese **lut* (Starostin, *ChEDb*) ~ Middle Chinese **zywit* < Old Chinese **m.lut* (~ **mə.lut*) (Baxter & Sagart 2014, 89, 133, 389: cf. Hmong-Mien **mblut* "glutinous, sticky") ~ Old Chinese **m-lut* (Schuessler 2007, 471: Austronesian **pulut* "sticky substance").

9. 黍 *shǔ* "glutinous millet (*Panicum miliaceum*)" [OB, BI, Shi] (*GSR* 0093 a-d) < Middle Chinese **śó* < Postclassic Chinese **śó* < Eastern Han Chinese **śá* < Western Han Chinese **ǰá* < Classic Old Chinese **ǰá* < Preclassic Old Chinese **slaʔ* (~ **ʎ-*) (Starostin, *ChEDb*: ST **jǎH*: Kachin *ja*¹ "millet") ~ Middle Chinese **syoX* < Old Chinese **s-tʰaʔ* (Baxter & Sagart 2014, 138-39) ~ Old Chinese **nhaʔ* (Schuessler 2007, 472: Written Tibetan *nas* "barley").

10. 稊 *tí* "wild millet; shoot, sprout" [Yi] (*GSR* 0591 g) < Middle Chinese **diej* < Postclassic Chinese **dhāj* < Eastern Han Chinese **lhāj* < Western Han Chinese **Lhāj* < Classic & Preclassic Old Chinese **Lhāj* (Starostin, *ChEDb*) ~ Old Chinese **dī* (Schuessler 2009, 278, #26-15).

ST **lāj* > Lushai *hli* "self-sown, springing up from the old root perennially" (Starostin, *ChED*).

Reference

- Baxter, William H. 1992. *A Handbook of Old Chinese Phonology*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Baxter, William H. & Sagart, Laurent, 2014. *Old Chinese: A New Reconstruction*. Oxford: University Press.
- Baxter, William H. & Sagart, Laurant, 2014. *Old Chinese reconstruction*, version 1.1 (20 September 2014)
<<http://ocbaxtersagart.lsa.it.lsa.umich.edu/BaxterSagartOCbyMandarinMC2014-09-20.pdf>>
- Benedict, Paul K. 1942. Thai, Kadai, and Indonesian: A New Alignment in Southeastern Asia. *American Anthropologist* 44, 576-601.
- Benedict, Paul K. 1972. *Sino-Tibetan. A Conspectus*. Cambridge: University Press.
- Benedict, Paul K. 1976. Sino-Tibetan: Another Look. *Journal of the American Oriental Society*, 96/2, 167-197.
- Blench, Roger. 2010. *Rethinking Sino-Tibetan phylogeny from the perspective of Northeast Indian languages*. London: 16th Himalayan Languages Symposium (2-5 September 2010), held at School of Oriental and African Studies,
- Blench, Roger. 2014. *Fallen leaves blow away: a neo-Hammarstromian approach to Sino-Tibetan classification*. Armidale: University of New England.
- Blench, Roger. 2015. *How can we use the 'Words and things' approach in understanding the prehistory of Sino-Tibetan languages?* Melbourne: La Trobe University.
- Bray, Francesca. 1981. Millet cultivation in China: a historical survey. *Journal d'agriculture traditionnelle et de botanique appliquée*, 28/3-4, 291-307.
- Burlak, Svetlana A. 2005. *Sravnitel'no-istoričeskoe jazykoznanie*. Moskva: Academia.
- van Driem, George. 1997. Sino-Bodic. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 60, 455-488.
- GSR = Grammata Serica Recensa* by Bernhard Karlgren. Stockholm: Museum of Far Eastern Antiquities, no. 29, Stockholm 1957. See also <http://en.wikibooks.org/wiki/Character_List_for_Karlgren's_GSR>
- Krjukov, Mixail V., Sofronov, Mixail V. & Čeboksarov, Nikolaj N. 1978. *Drevnie kitajcy: problema étnogeneza*. Moskva: Nauka.
- Matisoff, James A. 2003. *Handbook of Proto-Tibeto-Burman. System and Philosophy of Sino-Tibetan Reconstruction*. Berkeley - Los Angeles - London: University of California Press.
- Pulleyblank, Edwin G. 1991. *Lexicon of Reconstructed Pronunciation in Early Middle Chinese, Late Middle Chinese and Early Mandarin*. Vancouver: UBC Press.
- Renfrew, Sir Colin. 1987. *Archaeology and Language. The Puzzle of Indo-European Origins*. London: Jonathan Cape.

- Ruhlen, Merritt. 1987. *A Guide to the World's Languages*, Vol. 1: *Classification*. Stanford: University Press.
- Safronov, Vladimir A. 1989. *Indoevropskie prarodiny*. Gorkij: Volgo-Vjatskoe knižnoe izdatel'stvo.
- Sagart, Laurent. 2008. The Expansion of *Setaria* Farmers in East Asia: A Linguistic and Archaeological Model. In: *Past Human Migrations in East Asia: Matching Archaeology, Linguistics and Genetics*. London: Routledge, 133-157.
- Sagart, Laurent & Tze-Fo, Hsu, Yuan-Ching, Tsai & Yue-Te C., Hsing. 2017. Austronesian and Chinese words for the millets. *Language Dynamics and Change* 7, 187–209.
- Schuessler, Axel. 2007. *ABC Etymological Dictionary*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Schuessler, Axel. 2009. *A Minimal Old Chinese and Later Han Chinese. A Companion to Grammata Serica Recensa*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Starostin, Georgij. 2015. *K istokam jazykogo rodstva*. Moskva: Delo.
- Starostin, Sergei. 1995. The Historical Position of Bai. *Moskovskij lingvističeskij žurnal* 1, 174-190. <http://starling.rinet.ru/Texts/bai.pdf>
- Wang, Feng. 2005. On the Genetic Position of the Bai Language. *Cahiers de Linguistique – Asie Orientale*, Vol. 34(1), 101-127 <http://chinese.pku.edu.cn/shisheng/teacher/wangfeng/position-of-bai.pdf>
- Whitman, John & Hudson, Mark J. 2017. Millets, rice, and farming/language dispersals in East Asia. *Language Dynamics and Change* 7, 147-151.